

Reemigrācijas un diasporas politika kā cilvēkkapitāla atgriešanas instruments Latvijā?

Evija Kļave

Latvijas Universitātes 73. konference
Sekcija: Socioloģija. Ilgstpējīga attīstība Latvijā un socioloģijā
2015.gada 13.februārī

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

ESF projekts "Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika"

Nr. 2013/0055/1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040

Problēmu definējums

- **Politikas pasākumu atbilstība politikas mērķiem**

Kādi ir politikas mērķi un pasākumi to sasniegšanai? Kā notiek pasākumu īstenošana?

- **Politikas mērķu un pasākumu atbilstība mērķa grupas vajadzībām**

Kāds ir politikas mērķa grupas vērtējums?

- **Reemigrācijas un diasporas politika: konkurējošas vai papildinošas politikas**

Metodoloģija

- **Politikas dokumentu analīze:** aptvertais laika periods 2008.-2014.gads (attīstības un politikas plānošanas dokumenti, tiesību akti un to projekti, informatīvie ziņojumi)
- **Reemigrācijas politikas mērķa grupas vērtējums:**

18 padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar Latvijas valstspiederīgajiem dažādās vecuma un sociālā statusa grupās, kuri emigrējuši no Latvijas laikā no 1991. gada līdz 2011. gadam un atgriezušies.

90 padziļinātās daļēji strukturētās intervijas ar Latvijas emigrantiem Lielbritānijā (13), Zviedrijā (10), Norvēģijā (15), ASV (15), Vācijā (22)

Intervijas ir veiktas laikā no 2014.gada februārim līdz novembrim

Reemigrācijas un diasporas politikas attīstība

- Informatīvais ziņojums par nepieciešamo rīcību, lai **veicinātu darba meklējumos izbraukušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos** Latvijā (11.04.2008.)
- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija „Latvija 2030” (10.06.2010.)
- Nacionālā attīstības plāna 2014.–2020. gadam (20.12.2012.) rīcības virziens „Cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats”
- Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.–2018. gadam (20.10.2012.)
- 03.09.2012. EM paspārnē izveidota reemigrācijas politikas darba grupa
- 31.10.-19.11.2012. sabiedriskā apspriešana portālā www.musuvalsts.lv
- 13.12.2012. publiskots plāna projekts
- Informatīvais ziņojums par priekšlikumiem reemigrācijas atbalsta pasākumiem” (MK 29.01.2013.)
- **Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāns 2013.-2016. gadam** (30.07.2013.)
- “Diasporas atbalsta programma 2004.-2009.” (MK 05.10.2004. rīk. Nr.738)
- Sadarbības memorands starp Ārlietu ministriju un Pasaules Brīvo latviešu apvienību (06.01.2011.)
- Informatīvais ziņojums „Par Ārlietu ministrijas sadarbību ar Latvijas diasporu 2013.-2015. gadā” (MK apstiprināts 2013. gada 5. martā)
- 2013. gada oktobrī ĀM paspārnē darbu sāk diasporas politikas darba grupa
- **Rīcības plāns “Par sadarbību ar Latvijas diasporu 2015.-2017. gadam”** (izsludināts VSS 17.07.2014.)

Reemigrācijas politikas mērķi

LIAA 2030: Attīstības virziens “Ilgttermiņa ieguldījumi cilvēkkapitālā”

Depopulācijas risku mazināšanai ir noteikta mērķtiecīgas migrācijas politikas īstenošana, kā iespējamus risinājumus paredzot “atbalsta programmas, veicinot emigrējušo Latvijas iedzīvotāju atgriešanos Latvijā un mērķtiecīgi regulētas, noteiktos apjomos ierobežotas imigrācijas politikas īstenošana demogrāfiskās slodzes mazināšanai, jo īpaši, ņemot vērā darba tirgus vajadzības.”

NAP 2014-2020 vidēja termiņa mērķis „Veicināt Latvijas iedzīvotāju palikšanu un Latvijas valsts piederīgo atgriešanos Latvijā”

„[330] Veicināt Latvijas iedzīvotāju palikšanu un Latvijas valsts piederīgo atgriešanos Latvijā”

[341] „5. Reemigrācijas veicināšana un ārzemēs dzīvojošo Latvijai piederīgo identitātes uzturēšana, t.sk. globālā tīkla attīstība, pasākumi Latvijā, izglītības un kultūras pieejamība ārzemēs un atbalsta pasākumi reemigrācijas veicināšanai”.

Reemigrācijas plāns

“(..) noteikt konkrētus atbalsta pasākumus tiem ārzemēs dzīvojošajiem Latvijas valstspiederīgajiem un viņu ģimenes locekļiem, kuri apsver iespēju vai ir jau izlēmuši atgriezties un strādāt Latvijā vai vēlas dibināt savu uzņēmumu un attīstīt biznesa saiknes ar Latviju.”

Politikas mērķi un rīcības virzieni

Reemigrācijas politika

Plāna mērķis: atbalsts tiem, kas vēlas atgriezties vai ir atgriezušies

Rīcības virzieni:

1. Vienas pieturas principa nodrošināšana: informatīvs atbalsts (3 pasākumi)
2. Darba tirgus informācijas pieejamība: informatīvs atbalsts (6 pasākumi)
3. Augsti kvalificēta darbaspēka piesaiste : finansiāls un praktisks atbalsts (4 pasākumi)
4. Latviešu valodas apguve: finansiāls un praktisks atbalsts (5 pasākumi)
5. **Sadarbība ar diasporu, it īpaši biznesa saiknes veidošana: visplašākais rīcības virziens, pasākumu daudzveidība** (8 pasākumi)
6. Atbalsts skolēniem, kas atgriežas un/vai iekļaujas Latvijas izglītības sistēmā: metodisks un finansiāls atbalsts (3 pasākumi)
7. Valsts pārvaldes/pašvaldību institūciju rīcība un prasības, atlasot darbiniekus: praktisks (1 pasākums)
8. Personas loka paplašināšana, kuriem iespējams pretendēt uz repatriantu statusu: politisks un finansiāls atbalsts (1 pasākums)

Diasporas politika

Politikas mērķis: nodrošināt ārvalstīs dzīvojošajiem

Latvijas izcelsmes cilvēkiem iespējas veidot, uzturēt un paplašināt saites ar Latviju un, saglabājot piederības apziņu mūsu valstij, sekmēt Latvijas valstiskuma ilgtspēju

50 aktivitātes četros rīcības virzienos

Rīcības virzieni:

1. Latviskās identitātes un saiknes ar Latviju uzturēšana, latviešu valodas un kultūras izplatības veicināšanā pasaulē Latvijas sabiedrības un valsts interesēs
2. Diasporas politiskās un pilsoniskās līdzdalības veicināšana
3. Sadarbība ar diasporu ekonomikā, kultūrā, izglītībā un zinātnē, intelektuālā potenciāla aprites veicināšana, tā stiprinot Latvijas transnacionālo kopienu, kura sniedz ieguldījumu Latvijas sabiedrības attīstībā
4. **Atbalsts tiem, kuri vēlas atgriezties Latvijā**:
 - *Informācijas pieejamības nodrošināšana par atpakaļmigrācijas iespējām*
 - *Bērnu integrācija Latvijas izglītības sistēmā un sabiedrībā kopumā*

Politiskais un mediju diskurss: skice

Politikas veidotāji

“Latvijas kopējai attīstībai tiek veidots Nacionālais attīstības plāns. Reemigrācijas atbalsta pasākumu plāna mērķis ir sniegt praktisku palīdzību un atbalstu tiem emigrējušajiem iedzīvotājiem un viņu ģimenēm, kas vēlas un redz iespējas atgriezties Latvijā” (Daniels Pavļuts, 13.12.2012.)

“Es vēlreiz varu atkārtot, ka šī plāna mērķis nekad nav bijis pārliecināt kādu atbraukt atpakaļ. Vismaz ne tiešā veidā.” (Daniels Pavļuts, 29.08.2013.)

Turpinot ikdienā celt Latvijas sabiedrības labklājību, mums ir arī jāpanāk, lai valsts, pašvaldības un sabiedrība kopumā būtu gatava palīdzēt cilvēkiem, kas atgriežas un atgriezīsies (Dace Akule, 13.12.2012.)

Mediji

Mērķos pamatotais diskurss

Reemigrācijas plāns – dialogs ar tautiešiem (Diena, 08.01.2014.)

Mežs: reemigrācijas plāns domāts tiem, kas jau plāno atgriezties (Diena, 31.07.2013.)

Pārprasto mērķu diskurss

Iestrēgst reemigrācijas pasākumu plāns tautiešu vilināšanai mājās (LR, 04.04.2013.)

Aizbraucējus cer atgūt ar astoņu rīcības virzienu palīdzību (Tvnet, 13.12.2012..)

Reemigrācijas plāns: cerības par 100 000 atgriešanos; sabiedrība Latvijā dažādosies (Delfi, 29.01.2013.)

Apšaubā reemigrācijas plāna spēju atsaukt aizbraukušos (LR, 09.08.2013.)

Mērķa grupas viedokļi (1)

Latvijas emigrantu masveida atgriešanos var ietekmēt galvenokārt ekonomiskās situācijas uzlabošanās, valsts kopējā labklājības līmeņa celšanās, stingrāka tiesiskuma principu ievērošana:

(..) es domāju, ka nevar būt tāds plāns, kas tieši panāks, ka cilvēki atbrauc atpakaļ. Ar viena plāna palīdzību nevar panākt cilvēka atgriešanos atpakaļ, ka principā atgriešanos var panākt tikai ar kopējās sociālās ekonomiskās situācijas uzlabošanos un attieksmes pret tautu maiņu arī no politiķu puses, komunikācijas veida maiņu ar tautu, pat ja tie līdzekļi paliek tādi, kādi ir. Pārējais ir pakārtoti. (Sieviete, 36 gadi, emigrācijā)

Emigrācija ir cilvēka individuāla izvēle, un valstij un sabiedrībai tā ir jāpieņem tādā nozīmē, ka emigrācija nav pretrunā ar **brīvu cilvēku pārvietošanos (mobilitāti) un tiesībām izvēlēties savu dzīves vietu**, īpaši Eiropas Savienības ģeopolitiskajā un ekonomiskajā telpā.

Mērķa grupas viedokļi (2)

Tā vietā, lai sekmētu cilvēku atgriešanos, drīzāk būtu jākoncentrē dažāda veida resursi uz to, lai saglabātu esošo cilvēkkapitālu Latvijā :

(..) nevajag mums atvest vai motivēt cilvēkus, kuri sagaida, ka viņiem viss tiks izdarīts. Tas, man liekas, mums neko daudz nedos. Ja es tā skatos nevis uz indivīdu, bet tā valsts mērogā. (..) Tad, ja mēs viņus kaut kā dabūsim šeit, viņiem dzīves līmenis smagi kritīsies (..). Mēs neko neiegūsim no tā. jautājums man ir – kāpēc mums vajag, lai atbrauc atpakaļ tie, kas aizbraukuši? Dēļ tā skaita? Dēļ profesionālisma? (..) varbūt viņi var dzīvot Anglijā un vienalga kaut ko dot Latvijai, viņiem te nav obligāti jādzīvo, un to saikni noteikti vajadzētu veidot un izmantot tos cilvēkus vai viņu profesionalitāti, vai vienalga, dažādi tie mehānismi. (..) tas varbūt ir tas, ko vairāk vajadzētu veicināt, nekā fizisku atgriešanos. (Sieviete, 29 gadi, atgriezusies)

(..) tas ir grūti piesaistīt latviešus Latvijai, bet man otrs jautājums, - vai tas tiešām vajadzīgs? Jo redziet, tas, kas gribēs, tas tāpat dzīvos Latvijā. (..) es domāju, ka šis lēmums jāatstāj katram indivīdam tomēr. Latvijas valstij jācenšas darīt vienkārši, ko var, lai latvieši Latvijā justos laimīgāk vēl, lai galvenais uzlabotos ekonomiskā situācija. (Vīrietis, 36 gadi, atgriezies)

Mērķa grupas viedokļi (3)

Reemigrācijas politika ir politiķu deklaratīva rīcība elektorāta piesaistīšanai un varas iegūšanai:

Viņiem [plāna autoriem] taču bija kaut kas, ka viņi maksās tiem, kuri gribēs atgriezties. Es nedomāju, ka viņi domā par cilvēkiem. Kā jau visi politiķi jebkurā valstī viņi nedomā par cilvēkiem, bet domā par varu. Viņiem visiem vajag varu. Viņi ir gatavi piedāvāt visu ko, lai tikai cilvēki par viņiem nobalsotu, bet tas ir... Kā lai saka? No tā cilvēkiem īpašas jēgas nav. Ļoti reti kurš politiķis kaut ko dara. (UK_13)

Šķirtne starp “mums”, emigrācijā dzīvojošajiem, un “viņiem”, politikas veidotājiem, slēptā “viņiem” piešķirtā nozīme ir plašāka, ar “viņiem” saprotot valsti

Ka viņi grib, lai mēs atgriežamies? Jā? Nu un, tālāk? Dabūs viņi mūs tur. Un tālāk, kas būs? Kas būs tālāk, lūdzu? Dabūsiet jūs mūs atpakaļ. Un? Tāpat viņi nespēs nodrošināt to mierīgo, labo dzīvi, ko viņi ir guvuši ārvalstīs, pie kā viņi ir pieraduši gadiem. Es domāju, tas viņus vispār neinteresē. Viņi var darīt, ko viņi grib. (DE_07)

Mērķa grupas galvenās vajadzības

- atbalsts nodarbinātības jomā – palīdzība darba atrašanā;
- minimālās algas līmeņa celšana līdz līmenim, kas ļauj apmierināt cilvēka pamatvajadzības;
- mājokļa nodrošinājums vismaz pirmajam laikam (pirmie mēneši līdz pusgadam);
- sociālā palīdzība bērnu vajadzību nodrošināšanai (bērnu pabalsti);
- atbalsts skolēniem, iekļaujoties Latvijas izglītības sistēmā.

Lēmumu atgriezties Latvijā vai palikt mītnes valstī nenosaka valsts paredzēti atbalsta pasākumi, bet gan pašu patstāvīgi pieņemts lēmums

Es braucu mājās nevis tāpēc, ka ir plāns, nav viņš nekāds tāds vilinošais, lai es brauktu dēļ tā plāna mājās, būsim reāli, tas viss ir no pašiem cilvēkiem atkarīgs. Es braucu mājās ar to, ka es atbraukšu, es te darbu dabūšu, es te dzīvošu, un man viss būs kārtībā. (Sieviete, 30 gadi, atgriezusies)

Reemigrācijas politikas tipi

	Politika, kas reaģē uz atgriešanās procesu (pasīva/reaktīva)	Politika, kas veicina atgriešanās procesu (aktīva)
Mērķis	Reemigrantu reintegrācija sabiedrībā	Veicināt/stimulēt atgriešanos un/vai atvieglot atgriešanos
Mērķa grupa	Reālie reemigranti	Potenciālie reemigranti
Pamatojums	Mazināt sociālo spriedzi un atgriešanās izmaksas	Palielināt ieguvumus no reemigrācijas (reemigrantu sociālais, demogrāfiskais, ekonomiskais un finanšu kapitāls)
Vieta	Izcelsmes valsts	Mītnes valsts
Laiks	Pēc atgriešanās	Pirms atgriešanās vai atgriešanās brīdī

Avots: *Welcome Home? Challenges and Chances of Return Migration* (2008). Publication of research project. Transatlantic Forum on Migration and Integration, p. 29.

Atziņas

- Reemigrācijas politika ir galvenokārt atbalsta rīcībpolitika, nevis attīstības politika
- Diasporas politika ir gan stratēģiskās attīstības , gan atbalsta politika
- Reemigrācijas un diasporas politikas veidojušās kā konkurējošas, bet attīstās kā papildinošas politikas
- “Pārprastā” politika
- Simboliskā politika
- Selektīva politika
- Elites pieeja? Vai katrs cilvēks ir vērtība atpakaļmigrācijas politikas kontekstā?
- Pakāpeniska politikas īstenošana
- Politikas dalībnieki kā politikas virzītāji
- Reemigrācijas politikas decentralizācijas potenciāls

Reemigrācijas un diasporas politika kā cilvēkkapitāla atgriešanas instruments Latvijā?

Dr. Evija Kļave

evija.klave@biss.soc.lv

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**
ANNO 1919

ESF projekts "Latvijas emigrantu kopienas: nacionālā identitāte, transnacionālās attiecības un diasporas politika,, Nr. 2013/0055/1DP/1.1.1.2.0/13/APIA/VIAA/040